

DET SØGENDE ØJE af Theodor Christensen

Opmuntret af *Knud Poulsen*, hvis øje i Politiken fik øje på *Det søgende øje*, fortsætter øjet sin spejden uden at dele bekymringen hos Politikens skattede „Dråbe“, der satte fingeren på øjet og ømmede sig over, at det var en løse-revet, frigjort legemsdel. Det søgende øje føler sig ikke som noget biologisk særtilfælde i en verden, der forlængst har kendt argusøjne og magiske øjne, det kosmologiske øje og kinoøjet.

*

Øjet faldt på december-nummeret, der omtalte nogle betragtninger af *Erik Balling*, hvor-med han i sin tid angreb dokumentarfilmen for mangel på hjerte, alvor og noget at skulle have sagt. Det var måske ikke så velbetænkt at angribe dokumentarfilmen for at savne disse egenskaber i de første efterkrigsår, så sandt som dens instruktører netop den gang havde afgivet adskillige beviser paa, at de havde noget paa hjerte og mod til at sige det.

Men i dag kan der nok være grund til at tage anklagen op til fornyet bedømmelse, efter et tiår med stadigt stigende neutralisering og pacificering af dokumentarfilmens kampvilje. Både ude og hjemme.

Produktionens omfang stiger stadigt, men vægtfylden mindskes. I England laves der flere film i denne genre end tidligere – krigsårene undtaget – men en stor del fremstilles til det kommercielle fjernsyn, som ikke har brug for provokatoriske budskaber, for dokumentarfilmens rusken op og dramatiske sætten tingene på spidsen. Rundt om i alverdens lande bliver der lavet film, som man med bedre samvittighed kan henføre under begrebet „kortfilm“ – det siger dog kun noget om længden. Spillefilmen er blevet mere immun overfor den frugt-bare smitte fra dokumentarfilmen, som i sin tid var medvirkende til neorealismens gennembrud, og som også sporedes i gamle, forstokkede filmlande som USA, hvor den halvdokumentariske kriminalfilm en tid lang lod os ane nye veje for den realistiske spillefilm. Fra „Den nøgne By“ til „I Storbyens Havn“ blev udviklingen afsporet; alt hvad der blev tilbage af det dokumentariske var en håndfast tendens, mens dokumentarismens gyldne regel, at tage

miljøets og menneskenes typiske historie og skabe et drama af reelle konflikter, blev svigtet. Selv den halvdokumentariske thriller-form, hvor det eneste dokumentariske er omgivelserne, gader og huse og transportmidler, har længe været på retur.

*

Således fortæller *Ulrichsen*, at han forleden mødte *Richard Widmark* på strøget. Han var på vej til London for at medvirke i *Otto Premingers* „St. Joan“. Iøvrigt havde han som så mange andre Hollywood-skuespillere startet sit eget selskab og planlagt en dokumentarisk thriller i den gamle sort-hvide stil (efter *Karl Maldens* iscenesættelse af „Time Limit“). „Så må vi se, om der kommer nogen til den,“ sagde *Widmark*. Han var øjensynlig ked af, at Hollywood ikke i højere grad dyrkede den dokumentariske thriller mere.

*

Med den egentlige dokumentarfilm står det endnu beskednere til. Under den kolde krigs isnende vinde hærdede den østlige dokumentarfilm sig til en ujævn blanding af rene propagandafilme og skarpt afgrænsede populærvidenskabelige, instruktive film. I den vestlige verden sank den dokumentariske aktivitet kendetligt, og dens ytringsfrihed indsnævredes betydeligt. Efter et par års Korea-krig, på et tidspunkt, da UNESCO hængte medarbejdere ud for u-amerikanisme, ville en film som *Paul Rothas* „The World is Rich“ være utænkelig radikalisme, for ikke at sige kommunisme. Det er såmænd bemærkelsesværdigt, at *Rothas* og *Basil Wrights* langt mere tæmmede og trimmede „World Without End“ – herhjemme „Grænseløse Verden“ – kunne blive til med UNESCO som sponsor.

*

I Danmark har den offentlige filmproduktion med flid undgået emner af større rækkevidde og forskanset sig bag små hyggelige film, hvor hverken vore egne eller andres vitale interesser er til debat. I film om erhvervsvejledning, skoleproblemer og ensomhedsfølelse har

man holdt emnerne indenfor passende rammer og frem for alt undgik at opridsse langtrækkende sociale og historiske perspektiver. Man har også valgt en form – novellefilmen eller den mikroskopiske spillefilm – som i høj grad hjælper til med at holde tingene på plads i et lille format og forhindrer altfor vidtrækkende og tankevækkende associationer. Lad så gå, at enkelte af disse film, f. eks. „Er drengen dum?“ (om ordblindhed), har været ganske vellykkede inden for deres vel afhegnede område. Det ændrer ikke, at hele tendensen forsigtigt smyger sig udenom alle de brændende spørgsmål, som tiden er eksplosivt fyldt med, og som byder på overdådige ønskedrømme af dokumentarisk stof.

*

Den eneste politisk orienterede danske kortfilm, som er blevet offentligt produceret, og som handlede om Danmarks udenrigspolitik og tilslutning til Atlantpagten, er for år tilbage blevet henlagt, fordi flere på hinanden følgende stats- og udenrigsministre ikke syntes om den.

Den oprindelige film om Jyllands vestkyst blev forkastet, fordi man mente, at dens barske tone ville skræmme turistene bort. Det hed i *Karl Roos'* kommentar:

*Hvad er et menneske?
– et fænomen,
som man kan kæle
med et fiskeben.*

Også den NATO-inspirerede film „Denmark“ synes at være hæmmet i opvæksten, og den giver langt fra udtryk for det, en filmbevægelse dansker måtte have på hjerte i disse tider.

Det er et spørgsmål, om de gängse former for at producere og financiere dokumentarfilm slår til. Private sponsors skal jo ikke blot søge deres reklameinteresser varetaget, de har også et offentligt ansvar, når de fremtræder som filmproducenter. Og statsproduktionen skal jo ikke nøjes med at give filmisk tilslutning til de beslutninger, der udgår fra regering og folketing, og iøvrigt indskrænke sig til at lege i de harmløse problemers sandkasse.

*

Der er flere slags muligheder. Dokumentarfilmene kan tage problemer op, som autoriteterne endnu ikke har rørt ved. Eller de kan belyse og debattere sager, som landets lovgivere vel har taget stilling til, men som næppe kan anses for færdigdiskuteret af den grund. Jeg foreslår ikke, at statens filmproduktion skal

angribe staten, men et *pro et contra* skulle der vel nok kunne blive plads til, hvis hele Danmark da ikke er at ligne ved et monolithisk parti, hvor diskussionen er afsluttet med den formelle vedtagelse.

Vi fik en udmærket film om Grønland – „Hvor bjergene sejler“ – som næsten dansede hen over problemerne, hvor der ellers er fast grund nok: Sygdommen, sulten og bolignøden i vor forhenværende koloni. Det kan næppe være, fordi *Bjarne Henning-Jensen* ikke ønskede at sige mere om de problemer.

Danmark har godkendt Vesttysklands genoprustning og indrangering i NATO, men der er utvivlsomt store kreser i landet, som gerne så perspektivet i disse beslutninger belyst. Ganske vist tør selv aviserne kun gætte om de øjeblikkelige militære og håndfaste konsekvenser, men for dokumentarfilm er dagen ikke den tidsenhed, vi måler i – snarere året eller de nærmeste år. Det står efterhånden klart, at en stor tysk flåde og allehånde andre militære enheder i samarbejde med os skal beskytte os mod russerne. Men hvem skal beskytte os mod tyskerne, mod tysk politiks fremtidige fantasifuldhed og en voksende, stærkt afstivet tyskhed ved vor grænse?

*

Måske føler „Dansk Kulturfilm“ sig ikke kaldet til at gå i gang med dette emne, men det er det, det er en uigendrivelig del af vor virkelighed. Og der findes talløse andre, både nationalt og internationalt. Blandt de aktuelle emner kræver den ungarske tragedie en belysning, som den dokumentariske film kunne bidrage væsentligere til end avisernes stopforring med rygter side om side med de mere pålidelige oplysninger. Man tør vel ikke håbe, at den ungarske stat vil sætte sig i spidsen for et initiativ! Så kan man snarere håbe på, hvad „Film Polski“ efterhånden vil fortælle os om det nye Polen. Det er ikke vildt og verdensfjernt at efterlyse en dokumentarisk behandling af internationale problemer. I trediverne bragte *Herbert Kline*, *Hemingway* og *Joris Ivens* dokumenter fra Spanien, Tjekoslovakiet og Kina. På en eller anden måde lod det sig gøre.

Dokumentaristerne sloges for menneskelighed og retfærdighed, og det lykkedes dem, ofte ad mærkelige veje, at finde en public spirit, en pegeang og et marked.

Er dokumentarfilmen virkelig blevet så sat og så dyr? Kostbar for dem, der betaler for film med et beskedent idéindhold (de vil ikke ha' mere!), dyrest for kunstnerne og publikum; begge betaler med resignation.